

Medený sekeromlat zo Studienky - kúsok našej histórie

Pani Marta Farkašová, dcéra nášho dlhoročného spoluobčana pána Ľudovíta Macháčka, bývalého obyvateľa domu č. 70, mi poskytla Zborník Slovenského národného múzea, v ktorom je zaznamenaný významný objav jej manžela, pána Zdeňka Farkaša, na území našej obce. Tento objav je uvedený pod názvom „Medený sekeromlat zo Studienky“.

Chcela by som vám predstaviť aspoň kúsok z tejto písomnej zmienky o medenom sekeromlate zo Studienky. Myslím si, že aj toto je vzácny kúsok histórie našej obce, o ktorom by sme mali vedieť a na ktorý môžeme byť právom hrdí.

Pani Marte Farkašovej a jej manželovi Zdeňkovi Farkašovi patrí moje úprimné a srdečné poďakovanie. Veľmi si vážim, že vďaka nim môžeme nahliadnuť do minulosti našej obce a spoznávať jej historické a archeologické bohatstvo.

Ak by mal niekto záujem prečítať si aj ďalšie archeologické štúdie zo Zborníka Slovenského národného múzea, môže sa zastaviť na obecnom úrade, kde má možnosť oboznámiť sa s touto krásnou históriou a zaujímavou prácou archeológov.

Ďakujem vám zo srdca, pani Marta a pán Zdeňko Farkašovci, za to, že aj vďaka vám môžeme objavovať a uchovávať históriu našej Studienky.

Pretože história obce nie je len minulosťou. Je súčasťou našich koreňov a dedičstvom, ktoré by sme mali odovzdávať ďalším generáciám.

MEDENÝ SEKEROMLAT ZO STUDIENKY

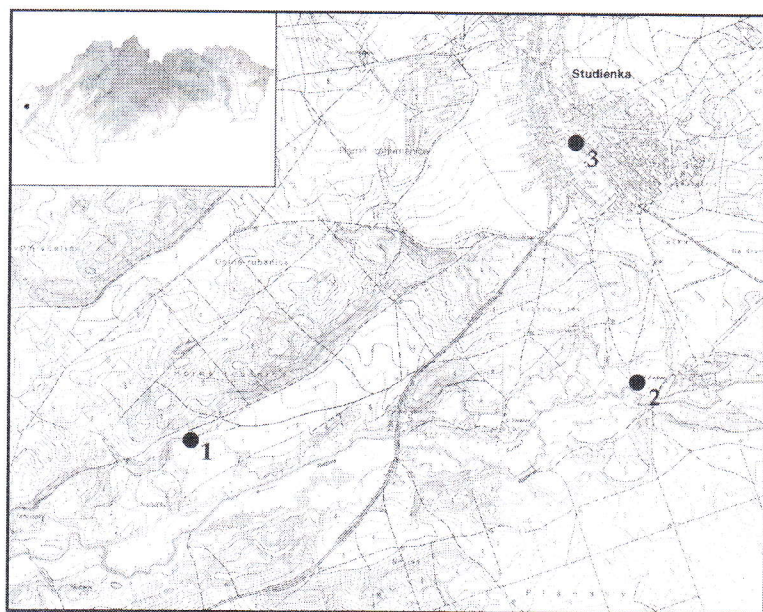
ZDENĚK FARKAŠ

Keywords: Studienka, Malacky Dist., floodplain, Aeneolithic, copper axe, Pločnik Type, Lengyel Culture, stray find.

Abstract: Stray find of an Aeneolithic copper axe of a Pločnik-type variant in the floodplain of the River Rudava in the cadastral area of the municipality Studienka, Malacky Dist., Slovakia. The find may be considered an intentional deposit in what was once a peat bog.

Obec Studienka (okr. Malacky) leží v centrálnej časti Borskej nížiny, súčasť Záhorskej nížiny. Pisomnými prameňmi je doložená v roku 1592 (Kolektív autorov 1969, 212). Podľa miestnej tradície však korene pôvodnej stredovekej osady siahajú medzi roky 1400 až 1450 (www.studienka.sk). Zrejme preto, že sa nachádza na území pokrytom predovšetkým jemnozrnnými naviatymi pieskami, o ktorých sa donedávna predpokladalo, že boli na okraji záujmu poľnohospodárskych populácií od neolitu až po včasný stredovek, začali sa archeológovia, predovšetkým zo Slovenského národného múzea v Bratislave, venovať prieskumu jej katastra až v posledných desaťročiach 20. storočia. Doposiaľ najväčší archeologický odkryv sa uskutočnil v rokoch 1980 až 1984 v polohe Mláky a Ohrada, pri severnom okraji obce, kde sa podarilo zachytiť 19 objektov z osady z obdobia strednej doby laténskej, prevažne zo stupňa LT C2 (Zachar 1991, 113 a n.). Sídliisko zaberalo plochu približne 3 ha a jeho obyvatelia sa aspoň sčasti venovali ťažbe a spracovaniu miestneho limonitu (Zachar 1982, 309). Po zániku laténskej osady polohu opäť využili vo včasnom stredoveku. Obj. 16/81-83 možno na základe sprievodného materiálu zaradiť do 7. až 8. storočia (Zachar 1984, 227). Iné menšie, približne súčasné zoskupenie sídliskových objektov sa podarilo zachytiť severne od predchádzajúcej lokality v polohe Ovesníská, kde si slovanské obyvateľstvo opäť vybralo miesto so starším osídlením zo strednej doby laténskej (Tomčíková 1993, 125; 1995, 128). Podľa súčasných poznatkov sa tak zdá, že Borská nížina bola v predveľkomoravskom a veľkomoravskom období osídlená oveľa intenzívnejšie, ako sa donedávna predpokladalo (napr. Tomčíková 1991, 69 a n.). Ďalšia z takýchto osád sa zrejme nachádzala aj na pravobrežnej piesčitej terase riečky Rudava pri osade Tančiboky, kde sa činnosťou krtovej koryty dostávajú na povrch terénu drobné zlomky včasnოსlovenskej keramiky a železných predmetov.

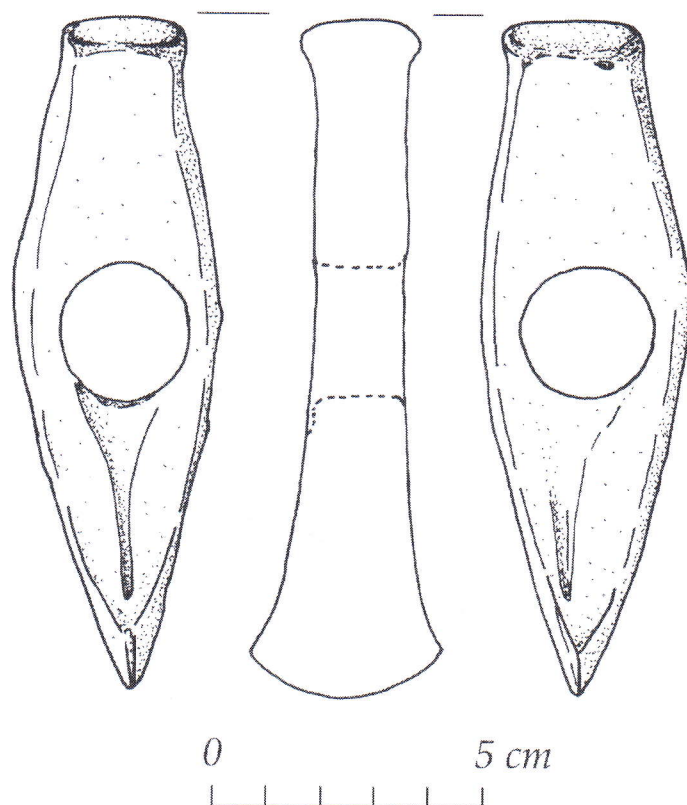
Stredoveká dedina, azda predchádzajúca vzniku terajšej Studienky, vyrástla na pravobrežnej terase Rudavy, pri jej sútoku s potokom Žliabok (Haspruňan) v blízkosti osady U Juríkov, kde pri príprave pôdy pre nový lesný porast narušili v roku 1995 3 až 4 objekty s pomerne bohatým keramickým materiálom rámcovo zaraditeľným do 13. až na začiatok 14.

Obr. 1 Studienka, okr. Malacky. 1. Miesto nálezu medeného sekeromlatu, 2. Zvyšky stredovekej osady z 13. až začiatku 14. stor., 3. Stredoveké až novoveké kostrové hroby. Podľa mapy 34-42-22, 34-42-23, 34-44-03 a 34-44-03, 1:10.000.

storočia. Na ploche sa nachádzali aj ojedinelé, bližšie nedatovateľné zlomky pravekej keramiky a fragmenty nádob z doby laténskej (Správa z prieskumu č. 38/95, uložená v dokumentácii SNM – Archeologického múzea v Bratislave). Či ľudské kostrové pozostatky, nachádzané pri rôznych zemných prácach na dvore Základnej školy a v trase komunikácie pred ňou súvisia s približne 200 m vzdialeným kostolom Sv. Štefana Kráľa a jeho pôvodným prikostolným cintorínom, azda rozhodne až budúci archívny a archeologický výskum (obr. 1).

Zatiaľ najstarším dokladom prítomnosti ľudí v katastri obce je medený sekeromlat náhodne nájdený v roku 1997 pri kopaní melioračných rýh v pravobrežnej inundácii riečky Rudava pri usadlosti Holbičkovci, na rozhraní rašeliny a pôvodného, takmer bieleho piesku, v hĺbke 35 až 40 cm pod súčasnou úrovňou terénu. Podľa vtedajšieho majiteľa pozemku, p. L. Nízkeho tu však už v minulosti odťažili pracovníci bývalých Štátnych majetkov Studienka

Obr. 2 Studienka, okr. Malacky, osada Holbíčkovci. Medený sekeromlat.

približne 80 až 90 cm hrubú vrstvu rašeliny. Podľa mapových podkladov sa tu pôvodná úroveň terénu pohybovala v rozmedzí 173 až 174 m n. m.

Od miesta nálezu terén strmo stúpa 30 až 35 m smerom na sever do piesčitých terasovitých násypov, na ktorých okraji prebieha lesná komunikácia s nadmorskou výškou asi 182 m n. m. Suchý breh, zložený z mladopleistocénnych eolických sedimentov z jemnozrnných naviatych pieskov tak prevyšoval pôvodné inundačné holocénne fluvialne sedimenty (<http://mapserver.geology.sk>), prekryté fluvizemami modálnymi (<http://www.podnemapy.sk>) o 8 až 9 m.

Pri melioračných prácach sa okrem zvyškov holocénnej fauny nenašli žiadne iné archeologické nálezy a negatívnym výsledkom skončil aj následný prieskum polohy pomocou detektorov kovov.

Opis nálezu: Liaty medený sekeromlat člnkovitého tvaru s rovným telom obdĺžnikového prierezu so zaoblenými hranami a vejárovito rozšíreným, kovaním upraveným ostrím. Tylo je sekundárne rozšírené, roztepané údermi pri pracovnej činnosti. Otvor pre porisko je kruhový, bez zosilnenia okraja tuľajkou. V otvore sa zachovali zvyšky dreva zakonzervované medenkou, pravdepodobne z pôvodnej rukoväte. Medzi otvorom a ostrím z bazálnej aj dorzálnnej strany nástroja sa nachádza pozdĺžna plytka prehĺbenina po odlievaní kovu do formy, azda sekundárne deformovaná pri kovaní ostria. Povrch pokrývala nekompaktná, ľahko sa uvoľňujúca patina s príkorodovaným pieskom. Rozmery: dĺ. 12,45 cm, š. tyla 2,53 cm, š. v mieste otvoru 4 cm, hr. tyla 2,08 cm, hr. v mieste otvoru 1,64 cm, š. ostria 3,47 cm, $\varnothing$ otvoru 2,24 cm. Váha 465 g (obr. 2).

Uloženie nálezu: dnes neznáme.

Tvar medeného nástroja má predlohy v jednoduchých eneolitických kamenných sekeromlatoch s mierne trapézovitým tylom (Zápotocký 1992, 155 a n.). K základnému tvaru tela pripojili vejárovito rozšírené ostrie, podobné aké prevládalo pri väčšine tzv. bojových kamenných sekeromlatov (Zápotocký 1992, 156, Abb. 3). Bázou paralelnou s chrbtom, obdĺžnikovým prierezom, rozmermi, váhou a najväčšou šírkou v mieste otvoru s chýbajúcou tuľajkou je medený sekeromlat tvarovo blízky typu Pločnik (Schubert 1965, 274 a n.; Patay 1984, 38 a n.), varianta A H. Todorovej (Todorova 1981, 35). Od klasických zástupcov tohto typu sa však odlišuje výrazným vejárovitým ostrím, ktoré je charakteristické predovšetkým pre chronologicky mladšie typy medených sekeromlatov (Schubert 1965, 277). Mierne rozšírené alebo ostria vychýlené do jednej strany, prípadne s nábehom na vejárovitý tvar, však nie sú neznáme ani v type Pločnik (napr. Novotná 1970, Taf. 3: 72, 76 a 77; Vulpe 1975, Taf. 1: 5, 6, 7 a 10; Todorova 1981, Taf. 6: 92 – 94). Sekeromlat zo Studienky tak zrejme možno považovať za jednu z variánt typu Pločnik, azda stojacu na konci jeho morfológického vývoja postupne smerujúceho k vejárovito rozšírenému ostriu, v medenej industrii charakteristickému predovšetkým pre nasledujúci vývoj.

Sekeromlaty typu Pločnik sú v Karpatskej kotline doložené v staršej fáze starého eneolitu, predovšetkým v hrobch tiszapolgárskej kultúry, ktorej na západnom Slovensku časovo zodpovedá na Záhorí zatiaľ málo známe obdobie vývoja lengyelskej kultúry, pôvodne pomenované ako skupina Brodzany-Nitra. Po prehodnotení starších nálezov, predovšetkým z eponymných lokalít, ho J. Pavúk (2000a; 2000b; 2004) prekvalifikoval na skupinu Brodzany, prípadne na starší stupeň vývoja ludanickej skupiny.

Zatiaľ, čo tylová časť sekeromlatu nesie výrazné stopy po používaní, tak ostrie bolo prakticky neporušené. S podobným javom pri ostriach sa možno stretnúť aj v prípade tzv. bojových kamenných sekeromlatov. Zvykne sa spájať s ich skôr symbolickým, ako praktickým účelom (Zápotocký 1992, 157).

Pozornosť si zaslúži aj miesto nálezu, bývalý močiar či rašelinisko pri rieke Rudava, vzdialené 30 až 35 m od okraja vyvýšeného územia, pomerne prudko vystupujúceho nad tunajšiu inundáciu. Leží tak v dosahuuhu ľudskej paže. Rad novoobjavených eneolitických medených predmetov na miestach, kde nemožno predpokladať bežné sídliskové aktivity spojené s ich stratou, napr. močaristé územia (Slovenský Grob), vodné toky (Vysoká pri Morave, Váh pri Zelenej vode pri Novom Meste nad Váhom), temená kopcov (Devínska Kobyla, Dračí hrádok, Horné a Dolné Orešany, Smolenice, Buková, Chtelnica, Vrbové a pod.) či jaskyne (Dzeravá skala, Lisková) nevylučujú, že môže aspoň sčasti ísť o zámerné deponovanie jednotlivých predmetov (napr. Menke 1982; Winghart 1986) z votívnych dôvodov, predovšetkým na miestach spájaných s prítomnosťou či pôsobením nadprirodzených síl. Nálezy kovových predmetov z mladších období, prípadne eneolitických kamenných nástrojov vo vodných tokoch alebo výrazných prameňoch pritom postupne pribúdajú aj na juhozápadnom Slovensku. Vylúčiť však nemožno ani náhodnú stratu sekeromlatu v ťažko priechodnom a neprehľadnom teréne.

LITERATÚRA

- Kolektív autorov 1969: Súpis pamiatok na Slovensku, zv. 3. Bratislava.
- MENKE, M. 1982: Studien zu den frühbronzezeitlichen Metalldepots Bayerns. Jahresbericht der Bayerischen Bodendenkmalpflege 19–20, 1978/1979, s. 5–305.
- NOVOTNÁ, M. 1970: Die Äxte und Beile in der Slowakei. PBF, Abteilung IX, Band 3. München.
- PAVÚK, J. 2000a: Skupina Brodzany-Nitra alebo skupina Brodzany? In: In Memoriam J. Rulf – Pam. Arch., Supplementum 13, Praha, s. 328–340.
- PAVÚK, J. 2000b: Das Epilengyel/Lengyel IV als kulturhistorische Einheit. Slov. Arch. 48, s. 1–26.
- PAVÚK, J. 2004: Kommentar zu einem Rückblick nach vierzig Jahren auf die Gliederung der Lengyel-Kultur. Slov. Arch. 52, s. 139–160.
- PATAY, P. 1984: Kupferzeitliche Meißel, Beile und Äxte in Ungarn. PBF, Abteilung IX, Band 15. München.
- SCHUBERT, F. 1965: Zu den südosteuropäischen Kupferäxten. Germania 43, s. 274–295.
- TODOROVA, H. 1981: Die kupferzeitlichen Äxte und Beile in Bulgarien. Prähistorische Bronzefunde. Abteilung IX, Band 14. München.
- TOMČÍKOVÁ, K. 1991: Včasnoslovanské sídliskové nálezy v Lakšárskej Novej Vsi. Zborník SNM 85, Archeológia 1, s. 69–84.
- TOMČÍKOVÁ, K. 1993: Záchranný archeologický výskum v Studienke. AVANS v roku 1992, Nitra, s. 125.
- TOMČÍKOVÁ, K. 1995: Druhá sezóna výskumu v Studienke. AVANS v roku 1993, Nitra, s. 128.
- VULPE, A. 1975: Die Äxte und Beile in Rumänien II. PBF, Abteilung IX, Band 5. München.
- WINGHART, S. 1986: Vorgeschichtliche Deponate im ostbayerischen Grenzgebirge und im Schwarzwald. Zu Horten und Einzelfunden in Mittelgebirgslandschaft. Ber. RGK 67, s. 89–201.
- ZACHAR, L. 1982: Záchranný výskum laténskeho sídliska v Studienke. AVANS v roku 1981, Nitra, s. 309–310.
- ZACHAR, L. 1984: Záchranný výskum v Studienke. AVANS v roku 1983, Nitra, s. 227–228.
- ZACHAR, L. 1991: Keltské sídlisko pri obci Studienka, okr. Senica. In: Vlast. Časopis 30/3, s. 113–115.
- ZÁPOTOCKÝ, M. 1992: Streitäxte des mitteleuropäischen Äneolithikum. Weinheim.
- mapserver.geology.sk
- www.podnemapy.sk
- www.studienka.sk